

А. Ақылбай 

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: arystan_ak@mail.ru

СИНГАПУРДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ ҮКІМЕТТІҢ РӨЛІ

Бұл мақалада Сингапурдағы мемлекеттік басқарудың кейбір теориялық тұжырымдамалық аспектілері қарастырылған. Басқа тез дамып келе жатқан азиялық экономикалармен салыстырғанда, Сингапур үкіметінің экономикаға араласу тәсілі үлкен және интрузивті болып табылады, бірақ ЖІӨ-нің өсуіне және негізгі мақсаттар ретінде профициттің жиналуына аз көңіл бөлінеді. Билеуші үкіметтің саясаттағы толық үстемдігі оған ЖІӨ-нің күшті өсуі мен жоғары жинақтаудың алғышарттарын жасау үшін ресурстарды жұмылдыруға мүмкіндік берді.

Бұл мақалада мемлекеттің экономикаға араласуы Сингапур дамуының эволюциясына, сондай-ақ оның жетістіктері мен сәтсіздіктеріне қалай әсер ететіні талданады. Прагматикалық тәсіл экономикалық дамудың бастапқы кезеңінде Сингапур тап болған қиындықтарды жеңуге қалай көмектескені көрсетілді. Мақалада прагматикалық тәсіл 2000 жылдардың басында экономиканы қайта құру үшін қалай қолданылғаны ғылыми түсіндіріледі, осылайша инновациялар өсудің қозғаушы күші ретінде орталық орынға ие болды. Мақаланың мазмұнында өсуге бағытталған экономиканы басқаруға прагматикалық көзқарас әкелген мәселелер және Сингапур экономикасының даму болашағына болжау талқыланады.

Түйін сөздер: Сингапур, мемлекет, мемлекеттік басқару, экономикалық даму, даму моделі.

A. Akylbay

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
e-mail: arystan_ak@mail.ru

The role of government in Singapore's economic development

This article discusses some theoretical conceptual aspects of public administration in Singapore. Compared to other fast-growing Asian economies, the way the Singapore government intervenes in the economy is both large and intrusive, but less attention is paid to GDP growth and surplus accumulation as the main goals. The ruling government's complete dominance in politics allowed it to mobilize resources to create prerequisites for strong GDP growth and high savings.

This article analyzes how government intervention affects the evolution of Singapore's economy, as well as its successes and failures. It is shown how a pragmatic approach helped overcome the difficulties faced by Singapore at the initial stage of economic development. The article scientifically explains how a pragmatic approach was used to restructure the economy in the early 2000s, so that innovation took a central place as a driving force for growth. The content of the article also discusses the problems that led to a pragmatic approach to managing a growth-oriented economy, and what this means for the future of the economy.

Key words: Singapore, government, public administration, economic development, development model.

А. Ақылбай

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
e-mail: arystan_ak@mail.ru

Роль правительства в экономическом развитии Сингапура

В данной статье рассмотрены некоторые теоретические концептуальные аспекты государственного управления в Сингапуре. По сравнению с другими быстрорастущими азиатскими экономиками, способ, которым правительство Сингапура вмешивается в экономику, является одновременно большим и навязчивым, но меньше внимания уделяется росту ВВП и накоплению

профицита в качестве основных целей. Полное господство правящего правительства в политике позволило ему мобилизовать ресурсы для создания предпосылок для сильного роста ВВП и высоких сбережений.

В данной статье проанализированы, как вмешательство государства влияет на эволюцию экономики Сингапура, а также его успехи и неудачи. В статье показано, как прагматичный подход помог преодолеть трудности, с которыми столкнулся Сингапур на начальном этапе экономического развития. В содержании статьи научно объясняется, как прагматический подход использовался для реструктуризации экономики в начале 2000-х годов, чтобы инновации занимали центральное место в качестве движущей силы роста. Также обсуждаются проблемы, которые привели к прагматичному подходу к управлению экономикой, ориентированной на рост, и что это значит для будущего экономики.

Ключевые слова: Сингапур, государство, государственное управление, экономическое развитие, модель развития.

Кіріспе

Сингапур экономикасында мемлекеттің кеңінен қатысуы және экономикаға үкіметтің араласуының әртүрлі формалары туралы көп жазылды. (Lim, 2014) Үкімет экономиканы дамытудың стратегиялық бағытын анықтауда ғана емес, сонымен бірге соңғы 50 жылдағы құрылымдық қайта құрулардың едәуір бөлігінде де маңызды рөл атқарды. Сингапурдағы соңғы бес онжылдықта үкіметтің қатысуынсыз немесе қатты қысымынсыз кез-келген маңызды стратегиялық немесе құрылымдық өзгерістер болуы екіталай. Басқа экономикалардан айырмашылығы, мемлекеттің Сингапур экономикасында болуы уақыт өте келе, экономика жақсарып, нарықтар мен институттар дамыған кезде де кең таралды. Сингапурдың экономикалық дамуының сәттілік тарихын үкіметтің экономикаға сәтті араласу тарихы ретінде қарастыруға болады. Сол сияқты, экономикадағы әлсіз жақтар немесе сәтсіздіктер үкіметтің араласуының сәтсіздіктерін де көрсетеді.

Сингапур экономикасының жетістігі 1990-шы жылдардың соңына дейін дамудың мемлекеттік моделі ретінде кеңінен танылды. 1965 жылдан 1998 жылға дейін, 1985 жылғы рецессияны қоспағанда, Сингапур экономикасы екі таңбалы қарқынмен дамыды, нәтижесінде жан басына шаққандағы ЖІӨ әлемдегі ең жоғары көрсеткіштердің біріне айналды. Күшті экономикалық өсу және тартылған ресурстар үкіметке инфрақұрылым мен әлеуметтік нысандарға қомақты қаражат салуға мүмкіндік берді, бұл адамдардың өмір сүру деңгейін арттырып қана қоймай, экономиканың тиімділігін арттыруға және жеке инвестицияларды тартуға көмектесті. Үкімет жеке сектордың кеңістігіне

басып кіруі мүмкін, бірақ экономиканың ұзақ мерзімді өсуі үшін стратегиялық деп санайтын инвестицияларды жүзеге асыру үшін үкіметпен байланысты компанияларды пайдалануға қарсы болмады. Бұл тұрақты өсуге тұрақты жоғары жинақ пен үкіметтің өте күшті қаржылық позициясының арқасында қол жеткізілді, нәтижесінде 1990-шы жылдардың аяғында Сингапурда сыртқы күйзелістерден сенімді қорғауды қамтамасыз ететін жан басына шаққандағы ең жоғары валюта резервтері болды.

Басқа азиялық жолбарыстармен бірге Сингапурдың экономикалық жетістігі бүкіл әлемнің назарын аударды және даму моделі ретінде қарастырылды. Көптеген комментаторлар Сингапурдың сәттілігін әсіресе ел жеңуге тура келген қиындықтарға байланысты қызықты деп тапты. Үлкен ресурстары жоқ немесе ішкі аудандары жоқ шағын қала-мемлекет ретінде Сингапур өзінің стратегиялық орналасуы мен британдық отаршылдық кезеңінде аймақтық көлік, логистика және сауда орталығы ретінде құрылған объектілерден басқа табиғи бәсеке-лестік артықшылықтарға ие болды. (Lee, KY., 2000)

Бүгінгі таңда Сингапур экономикасының көптеген проблемаларын соңғы 10-15 жылда қабылданған нақты шаралардың тікелей нәтижесі ретінде қарастыруға болады, бірақ олардың кейбірін бұрынғы кезеңдерде жүргізілген экономикалық өсу стратегиясына жатқызуға болады. 50 жыл ішінде экономиканың өсу мен проблемаларға бағытталуы өзгергенімен, үкіметтің экономикаға араласудағы негізгі тәсілі өзгеріссіз қалды. Бұл негізгі тәсіл үш элементтен тұрады. Біріншіден, бұл үкіметтің экономикада белсенді рөл атқаруы керек және мұндай араласу экономиканың тиімділігі мен азаматтардың әл-ауқаты үшін үлкен маңызға ие болады деген сенім. Сенуге болатын ішкі аудандары жоқ

шағын қала-мемлекет бола отырып, үкімет әлемдік экономиканың қыңырлығына деген осалдық сезімімен өмір сүреді. Оның пікірінше, араласпау тәсілін ұстану және экономиканың тағдырын Гонконг сияқты еркін нарық күштеріне қалдыру тым қауіпті болар еді. Үкімет араласып, экономиканы белгілі бір бағытқа батыл бағыттауы керек.

Үкімет басынан бастап экономика үшін маңызды деп санайтын салаларға немесе «өсіп келе жатқан» салалар болып саналатын салаларға инвестиция салудан жалтарған жоқ. Бұрынғы уақытта мемлекеттік меншік, әдетте, банк, телекоммуникация, көлік, қорғаныс, инфрақұрылым, әуежайлар мен порттар сияқты экономиканың стратегиялық секторларымен шектелді, жер тапшылығы бар елдегі тапшы стратегиялық ресурс ретінде қарастырылуы керек. DBS Bank, Singtel, Singapore Airlines және ST Engineering сияқты корпорациялардың арқасында мемлекеттік сектор Сингапурдың инвестор және даму катализаторы ретінде жетекші рөл атқарды, сондай-ақ пайда болған, бірақ перспективалы салалардағы инновацияларды басқарды. Жақында үкіметпен байланысты компаниялар Сингапурдың Азияның тез дамып келе жатқан аймақтарына тікелей инвестициялар салу арқылы өз экономикасының «сыртқы қанатын» құруға деген ұмтылысын алға жылжыту үшін қолданылды. Мемлекеттік меншік идеологиялық тұрғыдан анықталған ұлттандыру нәтижесінде емес, үкіметтің алдында тұрған мәселелерге жауап ретінде пайда болды.

Екіншіден, Үкімет экономикалық саясаттың негізгі мақсаттары ретінде ЖІӨ-нің өсуіне және профициттің жиналуына мұқият назар аударды. Ол ЖІӨ өсуін экономикалық табыстың негізгі көрсеткіші және адамдар үшін «жақсы өмірдің» кілті ретінде қарастырады. Сонымен бірге, бұл дағдарысқа дайындалу үшін үнемдеу қажеттілігі туралы параноя, жылдан-жылға бюджеттің үлкен профицитін жасайды, тіпті белгілі бір кірістерді (мысалы, жерді сатудан түскен кірістер) есепке алмай, профицит мөлшерін бағаламайды. (Lee, KY., 2000)

Экономикалық өсудің басымдығы оның көбінесе дамудың басқа мақсаттарынан басым болатындығын білдіреді. Атап айтқанда, тиімділік әділеттіліктен жоғары бағаланды.

Үшіншіден, мемлекет өзінің экономикалық мақсатына жету үшін елдің барлық ресурстарын жұмылдыруға дайын және қабілетті. Экономикалық өсу орталық сахнаға шығады

және әлеуметтік саясат көбінесе экономикалық өсуге деген ұмтылысты қолдау үшін жасалады немесе өзгертіледі. Әлеуметтік саясаттың мақсаттары, егер олар бір-біріне қайшы келсе, көбінесе экономикалық өсу мақсаттарына бағынады. Билеуші партияның саяси салада толықтай үстемдігі оған экономикалық өсуге бағытталған саясат пен заңнаманы көп қарсылықсыз жүргізуге мүмкіндік берді. Күшті саяси бақылау оған саяси шығындар немесе сәйкессіздік айыптары туралы алаңдамай, саясатты дамытуда прагматикалық, кейде дәстүрлі емес және қарама-қайшылықты тәсілдерді қолдануға мүмкіндік береді. 2005 жылғы казино салу туралы шешім, көптеген әлеуметтік топтардың қатты қарсылығына және үкіметтің мұндай қадамға ұзақ уақыт қарсылық білдіруіне қарамастан айқын мысал болды. Казино («интеграцияланған курорттар») экономикалық өсудің жаңа көздерін қамтамасыз ету үшін Сингапурды жаһандық қалаға айналдырудың маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылды.

Саяси шенеуніктер мен жоғары лауазымды мемлекеттік қызметшілердің сыйақысын жеке сектордағы өте жоғары жалақыға байланыстыру туралы шешім, көптеген топтардың келіспеушілігіне қарамастан, үкіметтің саяси шығындар тұрғысынан шектелмейтін прагматикалық саяси шаралар деп санайтын нәрсені алға жылжыту қабілетінің тағы бір мысалы болып табылады (White Paper on Ministerial Salary, 1994). Үкіметтің экономикада маңызды және кең таралған рөлін ескере отырып, мемлекеттік қызмет көрсету секторы жеке сектордағы ең жақсы адамдармен тең болуы керек деп санайды. Жеке сектордағы сыйақыға сәйкес келетін сыйақы мұндай таланттарды сыбайлас жемқорлық жүйесін жұқтыру қаупінсіз тарту және ұстап тұру үшін қажет.

Прагматикалық болу қажеттілігі және жаңа саясатпен тәжірибе жасау мүмкіндігі саясатты әзірлеу процесінде белгілі бір жаңашылдыққа ықпал етті. Мысалы, Тұрғын үйді дамыту кеңесі (HDB), Орталық қамсыздандыру қоры (CPF) және Экономикалық даму кеңесі (EDB) сияқты кейбір негізгі мекемелерге Сингапурдың ерте бастан кешкен ерекше мәселелерін шешу үшін қораптың сыртында ойлау ұсынылды. Олардың тәжірибесі басқа елдер үшін жаңа нұсқаулық және үлгі болды.

Үкіметтің прагматизмі оның мемлекеттің араласуы мен нарықтық тәртіпті сақтау арасындағы тепе-теңдікті үнемі теңестіруге дай-

ын екендігінде көрінеді. Үкімет инвестициялық және өндірістік қызметке белсенді қатысады және көптеген жағдайларда жеке сектормен тікелей бәсекелеседі, бірақ ол басқа елдердегі көптеген мемлекеттік кәсіпорындармен байланысты тиімсіздік пен шығындардан аулақ болу қажеттілігін түсінеді. Тиісті қолдауды қамтамасыз ете отырып, жеткілікті бәсекелестікті қамтамасыз ету үшін күш салынууда. Бұл тәсіл қажет болған кезде экономикаға батыл араласу болды, бірақ тепе-теңдік жоғары экономикалық өсуге және артық пайда жинауға алып келгенше нарықтың қалған бөлігін қалдыру болды.

Мемлекеттің араласуына қандай да бір дәрежеде осы базалық көзқарас тәуелсіздіктің алғашқы күндерінің тәжірибесімен қалыптастырылды. Сингапурдың экономикалық болашағы бұлыңғыр болып көрінді, өйткені ол 1965 жылы Малайзия Федерациясынан кенеттен шығарылып, Индонезиямен соғысқа немесе кризиске ұшыраған кезде өзінің дәстүрлі интерьерін жоғалту қаупін тудырды. Сондай-ақ, капиталдың кетуі, еңбек күресі, коммунистік көтеріліс және этникалық шиеленістер болды. Бұрынғы жоғары лауазымды мемлекеттік қызметкердің айтуынша, Сингапур 1965 жылы «тоқтап тұрған кәсіпорын экономикасы және үлкен аумағы бар және жұмыссыздық деңгейі 10% – дан асатын құлдырайтын қала» болған (Тау N., 2006). Осылайша, өмір сүру үшін партия шұғыл түрде жұмыс орындарын құрып, тұрғын үймен, мектеппен және басқа да қалалық жағдайлармен қамтамасыз етуге мәжбүр болды. Бұл мемлекеттен экономикалық өсу үшін алғышарттар жасауда маңызды рөлді талап етті. Сингапурдың бірінші премьер-министрі Ли Куан Ю мырзаның айтуынша, бұл тәжірибе саясаткерлерді «қорғану менталитетіне» баулып қана қоймай, үкіметті экономикалық және әлеуметтік мәселелерді шешуде прагматикалық етуге мәжбүр етті. Тіпті егер ол сол кездегі жалпы қабылданған пікірге қайшы келсе де, ол жұмыс істеген кез-келген саясатты қабылдауға мәжбүр болды. Демек, экспортқа бағытталған саясатты қабылдау және ТҰК (трансұлттық компаниялар) 1960 жылдары экономикалық өсудің қозғаушы күші ретінде пайдалану туралы шешім қабылданды. Бұл кезде жаңа тәуелсіз елдер жергілікті өндірістік әлеуетті дамыту үшін импортты алмастыру саясатын ұстануы керек деген пікір басым болды. (Lee, KY., 2000)

Мемлекеттік экономикалық араласудың бұл негізгі тәсілі Сингапур үкіметін түпкілікті

көрсеткіштерге ұмтыла отырып, корпорация сияқты экономиканы басқаруға алып келді. Саяси лауазымдар мен жоғары лауазымды мемлекеттік қызметкерлер тіпті ішінара ЖІӨ-нің өсуіне сәйкес сыйақы алады. Мысалы, корпорациялар өздерінің жоғары басшылығын алынған пайдаға байланысты бонустармен марапаттайды. Жоғары экономикалық өсу мен артықты жинақтау мақсаттары нақты айқындалғаннан кейін, олар нақты міндеттерге бағдарланған үкіметтік бюрократиямен тиімді іске асырылады. Қысқа мерзімді мақсаттарға жету үшін осы мақсатты ұмтылыста кейбір ұзақ мерзімді құрылымдық проблемалар назардан тыс қалуы мүмкін және оларды елемеу бүгінде экономика алдында тұрған кейбір мәселелердің негізінде жатыр.

Тақырыпты таңдауды дәйектеу, мақсаты мен міндеттері

Сарапшылардың болжамынша, ҚР тұңғыш президенті Елбасы Н.Ә.Назарбаев Қаңтар оқиғасынан толықтай саяси аренадан кеткеннен кейін, мемлекетте әлеуметтік дағдарыс орын алып, халық мемлекеттің президенті Қ.К.Тоқаевтан түбегейлі реформаларды талап ететін болады. Халықтың наразылығын болдырмау және мемлекеттікті сақтап қалу мақсатында Қазақстандағы жаңа көшбасшыларға тиімді мемлекеттік басқаруды ынталандыратын жаңаланған жүйені әзірлеу қажет.

Бұл мақаланың мақсаты – Сингапур тарихындағы Ли Куан Ю биліктен кеткеннен кейінгі уақытта үкіметтің жаңа түбегейлі реформаларды енгізудің маңыздылығы мен қажеттілігін талдау болып табылады. Жаңа құрылған үкімет Сингапур экономикасының эволюциясына, сондай-ақ оның жетістіктері мен сәтсіздіктеріне қалай әсер ететіні талданады. Прагматикалық тәсіл экономикалық дамудың бастапқы кезеңінде Сингапур тап болған қиындықтарды жеңуге қалай көмектескені көрсетіледі.

Бұл мақсат үшін міндеттер:

- Сингапур мысалында экономиканың қарқынды өсуіне жаңа бағдарламалар мен механизмдерді анықтау;
- Сингапур мемлекеттілігін сақтап қалу мақсатындағы енгізілген реформалардың оң және теріс нәтижелерін талдау;
- Сингапур тәжірибесінің Қазақстан үшін практикалық құндылығы мен маңыздылығын зерттеу.

Ғылыми зерттеулер әдіснамасы

Бұл зерттеу жұмысының әдіснамасы талдау және синтез тәсілдеріне негізделген. Мақала жазу барысында Сингапурдың экономикалық даму мақсатындағы реформалардың қалыптастыру процесі мен жетілдірудің жүйелі тәсілі ұсынылды, сондай-ақ талдау мен қорытындылау, индукция мен дедукция әдістері қолданылды. Зерттеу тақырыбына байланысты батыс ғалымдарының жұмыстары жинақталып өңделді және олардың құрылымдық талдауы жүргізілді.

Нәтижелер және талқылау

Шетелдік инвестициялар мен экономикалық өсу үшін тиімді кәсіптік ортаны қамтамасыз ету

Кең мағынада Сингапур экономикасының эволюциясын екі кезеңге бөлуге болады: бірінші кезең, 1965 жылдан 1990 жылдардың аяғына дейін, «шетелдік инвестициялар есебінен» өсу кезеңі деп сипаттауға болады, ал екінші кезең, 2000 жылдардың басынан бастап қазіргі уақытқа дейін, «шетелдік таланттар есебінен» өсу ретінде сипаттауға болады (Tang F., 2005). Бірінші кезеңде тікелей шетелдік инвестициялар экономикалық өсу мен жұмыс орындарын құрудың негізгі факторы ретінде қарастырылды. Үкімет олардың қызметі үшін тиімді жағдайлар жасау арқылы трансұлттық корпорацияларды тартуға тырысты. Екінші кезеңде, мемлекет экономиканы тиімді «трансұлттық корпорациялардың орталығынан» «жаһандық қалаға» айналдыру міндетін қойды. Мұны қолдау үшін шығармашылық жұмыс күші қажет деп саналды. Сондықтан саясаттың бағыты шетелдік компанияларды тартудан, шығармашылық шетелдік таланттарды тартуға көшті. Сингапурды осындай шығармашылық жұмысшылардың өмірі мен жұмысы үшін тартымды ортаға айналдыру үшін көп күш жұмсалды.

Шетелдік инвестициялар мен шетелдік таланттардың ағымына қатты тәуелділік Сингапурдың шағын қала-мемлекет ретінде бетпестелетін негізгі кедергісін көрсетеді. Табиғи ресурстар мен елеулі ішкі нарықты қоса алғанда, экономикалық кеңістіктің болмауы да бар. Бүгінгі күннің өзінде, өзінің стратегиялық орналасуына және салыстырмалы түрде жақсы құрылған жұмыс күшіне қарамастан, Сингапур қала-мемлекет ретінде басқа ірі аймақтық және әлемдік қалалармен салыстырғанда әрі де

кішкентай болып қала береді. ЖІӨ-нің тұрақты өсуіне қол жеткізу үшін көлем шектеулерін қалай жеңуге және экономикалық кеңістікті кеңейтуге болу сұрағы Сингапурдың директивалары басынан бастап басты мәселе болды.

Үкіметтің бұл ауқымның жетіспеушілігіне негізгі жауабы – аймақтық және әлемдік экономиканы өзінің «ішкі аумағы» ретінде қарастырып, Сингапурдағы экономикалық кеңістіктің жетіспеушілігін өтеу үшін күшті жақтарын қолдана отырып, қажеттілікті абыройға айналдыруға тырысу. Ол мұны «экономикалық ашықтық», тауарлар мен қызметтер саудасында ғана емес, капитал мен жұмыс күшінің қозғалысында да ашықтық саясатын ұстану арқылы жасайды. Тауарлар мен қызметтердің еркін саудасы Сингапур өнімдерінің нарығын кеңейтуге көмектесті, ал өндіріс факторларының ағынына қатысты либералды саясат Сингапурға қажет капитал мен жұмыс күшін жеткізу базасын кеңейтті.

Тауарлар мен қызметтердің еркін саудасы шағын экономикалар үшін оңтайлы саясат болып саналғанымен, 1960 жылдары Сингапурдың тікелей шетелдік инвестицияларға есіктерін кеңінен ашу және 2000 жылдардың басында шетелдік таланттардың еркін ағылуына мүмкіндік беру туралы шешімдер қабылданған кезде дәстүрлі емес және қайшылықты болды. 1960 жылдары көптеген дамушы елдер шетелдік капиталистерге қарсы протекционистік кедергілер орнатты, оларды көбінесе экономикалық империалистер деп атады. Алайда Сингапур ірі шетелдік компанияларды Сингапурға орналастыруға ынталандыру арқылы тартуға тырысты. 1967 жылғы Экономикалық өсуді ынталандыру туралы заң Сингапурға ТҰК тартуға жауапты бас мемлекеттік мекеме «Сингапурдың экономикалық даму жөніндегі кеңесі» шетелдік корпорацияларға бес жылдық салық жеңілдіктері бар «Пионер» мәртебесін беру құқығын берді. Сингапур өзінің иммиграциялық саясатын және шетелдік жұмысшыларға қатысты саясатын «жаһандық қала» болуға ұмтылуға мүмкіндік беру үшін жеңілдетуге шешім қабылдады.

Капитал мен жұмыс күші ағындарын ырықтандыру туралы бұл шешімдер, осы қадамдардың қарама-қайшы сипатына қарамастан, Сингапур үкіметінің прагматикалық тәсілінің тағы бір мысалы болды. Онда шешімдер экономиканың практикалық қажеттіліктері негізінде қабылданды. Сондай-ақ, олар билеуші партияның саяси үстемдігін көрсетті, бұл оған азаматтардың осындай саясат жүргізген шығындар туралы

шағымдарын төмендетуге мүмкіндік берді. Мұндай жағымсыз сыртқы әсерлер әсіресе жоғары білікті «шетелдік таланттардың» үлкен ағымына ғана емес, сонымен бірге біліктілігі төмен шетелдік жұмысшылардың көп санына рұқсат етілген кезде айқын болды.

Сингапур үкіметінің экономикаға араласуға прагматикалық көзқарасы 1960 жылдары шетелдік инвестицияларды тартуда өте сәтті болды. Ішкі шығындардың өсуіне немесе жаңа нарықтарды табу қажеттілігіне байланысты АҚШ, Еуропа және Жапониядан келген көптеген ТҰК тиімді және арзан операциялық ортаны қамтамасыз ете алатын елдерге көшуге тырысты. Елдің стратегиялық орналасуына және оның жоғары аймақтық және жаһандық байланысына сүйене отырып, Сингапур үкіметі аймақтың басқа елдерімен салыстырғанда өзінің тиімділігін арттыру үшін негізгі экономикалық және әлеуметтік стратегияларға, сондай-ақ бірнеше негізгі стратегиялық инвестицияларға жылдам өзгерістер енгізе алды, бұл Сингапурды ТҰК үшін өндіріс пен таратудың таңдаулы аймақтық орнына айналдырды. Бұл тәсіл кейінгі жылдары Сингапурдың ТҰК үшін тартымдылығын сақтауға көмектесу үшін жетілдірілді, тіпті уақыт өте келе мақсатты инвестициялардың түрі өзгерді. Үкімет Сингапур ТҰК үшін тиімді операциялық ортаға айналуы үшін мынадай алдын ала шарттарды қамтамасыз ете алды.

Мемлекеттік саясатты іске асырудағы меритократиялық түрде дамыған мемлекеттік қызметтің орны

Үкімет өз саясатын жүзеге асыру үшін басқа мемлекеттік органдармен бірге күшті Мемлекеттік қызметке және Жарғылық кеңестер жүйесіне сенді. Жалпы, меритократиялық басқаруға және сыбайлас жемқорлықтың төмен деңгейіне негізделген бұл институттар қажетті нәтижелерге қол жеткізуде тиімді болды. Жоғары деңгейдегі саясаткерлер, оның ішінде министрлер сыбайлас жемқорлық туралы сотта айыпталды және 1970 жылдары бірнеше маңызды істер басқаларға үлгі болды. Сонымен бірге, мемлекеттік қызметкерлердің жалақысы жеке сектордағы жалақымен салыстырылды. Бұл үкіметке дарынды мамандарды тартуға және сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне қатысуға ынталандыруды азайтуға көмектеседі.

Жарғылық кеңестер Үкіметке жоғары экономикалық өсу мақсатына қол жеткізуге жәрдемдесу үшін мемлекеттік секторды пайдалануда қосымша икемділік берді. Олардың

тиімділігін арттыру және бюрократиялық инерцияны азайту үшін көптеген жарғылық кеңестерге өз міндеттерін орындау үшін айтарлықтай дербестік берілді, ал шенеуніктердің сыйақысы олардың нәтижелеріне сәйкес келді. Бұл икемділік Сингапурдың экономикалық даму жөніндегі кеңесі, көпұлтты корпорацияларды тартуға жауапты жарғылық кеңеске және оларға Сингапурда операцияларды ұйымдастыру үшін әмбебап қызметтер көрсетуге мүмкіндік берді. Бұл өз кезегінде шетелдік инвестицияларға негізделген өсу стратегиясының сәттілігіне ықпал етті (Chan, 2002). Алғаш рет құрылған кезде Экономикалық даму жөніндегі кеңес кең өкілеттіктерге ие болды. Бастапқыда оған салаларды қаржыландыру, жұмыс күшін дамыту және ынталандыру, сондай-ақ өнеркәсіптік аймақтарды дамыту тапсырылды. Бұл шетелдік фирмаларға Сингапурда өз қызметін тез бастауға мүмкіндік берді. Сенімділікті арттыру үшін Экономикалық даму жөніндегі кеңес белгілі бір салаларда шетелдік инвесторлармен бірлескен кәсіпорындар құрды. Ол сондай-ақ шетелдік компаниялардың біліктілігі анағұрлым жоғары қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін адами капиталды дамытуға инвестициялай отырып, сингапурлық қызметкерлердің кәсіби даярлығы мен біліктілігін арттыру үшін жауапкершілікті өзіне алды. Сингапурдың негізгі маркетингтік агенттігі ретінде Экономикалық даму жөніндегі кеңес мақсатты инвестициялардың ықтимал көзі ретінде қарастырған ірі қалаларда кеңселер ашты; Кеңес қызметкерлеріне жеке сектордағы маркетингке ұқсас маркетингтік тәсілде айтарлықтай еркіндік берілді және олар көбінесе өздерінің маркетингтік күш-жігерінде саяси шенеуніктердің көмегіне жүгіне алады. Экономикалық даму жөніндегі кеңес қолданған икемділік пен ресурстар Үкіметтің тікелей шетелдік инвестицияларға негізделген өсу стратегиясын жүзеге асыруға деген прагматикалық, бірақ қажымас ұмтылысының тағы бір мысалы болып табылады.

Инновациялық экономиканы құру

Инвестицияларға негізделген бұл даму стратегиясы экономикалық дамуды ынталандыруға және Сингапурдың тәуелсіз мемлекет ретіндегі алғашқы 35 жылында жұмыс орындарын құруға көмектесті. Тікелей шетелдік инвестициялардың айтарлықтай және үздіксіз ағымы 1960 жылдары Сингапурды сауда және логистика орталығынан 1980 жылдары ірі өндіріс орталығына айналдыруға көмектесті. Бұл процесс барысында эконо-

номика да айтарлықтай біліктілікті арттырды. Көптеген жылдар бойы тиісті ТҰК ағынының арқасында Сингапур өзінің негізгі өндірістік қызметін тоқыма өнеркәсібі мен электроника сияқты көп еңбекті қажет ететін өңдеуші салалардан мұнай химиясы сияқты капиталды көп қажет ететін салаларға, содан кейін жартылай өткізгіштер мен телекоммуникациялар сияқты жоғары технологиялық салаларға ауыстыра алды. Мұндай табысқа үкіметтің Сингапурдың басқа Азия елдерімен салыстырғанда тиімділіктегі артықшылығын қолдауға деген міндеттемесі мен қабілеті негіз болды.

Алайда, 1990-шы жылдардың аяғында үкімет «шетелдік инвестицияларға» негізделген өсу моделі аймақтағы салыстырмалы артықшылықтардың өзгеруін, көрші елдердің тиімді инфрақұрылымды (мысалы, әлемдік деңгейдегі халықаралық әуежайлар) қамтамасыз етудегі жылдам қарқынын, Сингапурдың өзінде өсіп келе жатқан шығындарды және ТҰК-тің «еркін» мінез-құлқын ескере отырып, инвестициялардың күрт азаюы мүмкін деген қорытындыға келді. Инфрақұрылым мен реттеудің тиімділігі ұзақ мерзімді перспективада Сингапурдың экономикалық бәсекеге қабілеттілігін қолдау үшін жеткіліксіз болады және дамудың келесі кезеңі шығармашылық пен инновацияға бағытталуы тиіс деген ортақ келісімге қол жеткізілді. Жылдам инновациялармен және өнімділіктің артуымен сипатталатын, агломерацияның елеулі әсері бар салалар өсудің қозғаушы күші болуға тиіс.

Экономикалық шолу комитеті биология, жаһандық банк және қаржы, әл-ауқатты басқару, креативті индустрия, өнер және мәдениет, бұқаралық ақпарат құралдары және дизайн, білім беру және денсаулық сақтау салаларын мысал ретінде анықтады (ERC, 2003). Мұндай инновациялық салаларды тарту және дамыту үшін тиімділік әлі де маңызды, бірақ шығармашылық таланттардың сыни массасының болуы одан да маңызды. Егер ел ішінде бір уақытта бағытталған көптеген кластерлер үшін шығармашылық таланттардың жеткілікті ұсынысы болмаса, онда Сингапур шетелден қажетті таланттарды тарта отырып, әлемдік экономикаға қайтадан әсер етуге дайын болуы керек. Инновациялық экономикада шығармашылық таланттардың сыни массасының болуы компанияларды тартады. Инновациялық компаниялар шығармашылық таланттардың жеткілікті қоры бар жерлерде ғана құрылады.

Экономикалық шолу комитеті Сингапурды «жетекші жаһандық қала, таланттар, кәсіпкерлік және инновациялар орталығы» және «Азиядағы ең ашық және космополиттік қала, өмір сүру мен жұмыс істеудің ең жақсы орындарының бірі» болудың маңыздылығын атап өтті. Бұл шешім Сингапурдың өсу стратегиясында трансұлттық корпорацияларды тартудан шетелдік таланттарды тартуға дейін іргелі өзгерісті белгіледі. Қажетті шығармашылық шетелдік таланттарды сәтті тарту үшін Сингапур өзін «жаһандық қала» ретінде көрсетуі керек. Тек инфрақұрылым мен тиімділікті арттыратын саясатқа инвестиция салудың орнына, халықаралық шығармашылық таланттардың осында өмір сүріп, жұмыс істеуді таңдауы үшін Сингапурдың космополиттік тартымдылығын арттыруға жаңа көңіл бөлінді.

Прагматикалық көзқарасының арқасында Сингапур үкіметі саясатқа тез арада бірқатар маңызды өзгерістер енгізді. Біріншіден, иммиграция және шетелдік жұмысшылар саласындағы саясат айтарлықтай ырықтандырылды, ал жұмысқа орналасуға, тұрақты тұруға және азаматтыққа рұқсат беру критерийлері мен рәсімдері айтарлықтай жеңілдетілді. Кәсіпкерлік және креативтік сыныпқа жатуы ықтимал шетелдіктердің келуін жеделдету үшін жұмысқа орналасуға арналған рұқсаттаманың жаңа санаты – S-Pass енгізілді. Шетелдік жұмысшылар мен жаңа тұрғындар саны күрт өсті. 2004 жылдан бастап 2019 жылға дейінгі кезеңде резидент емес жұмыс күшінің саны 121%-ға ұлғайды, ал резидент жұмыс күшінің саны 26%-ға өсті (Сингапур еңбек ресурстары министрлігі, 2019 жыл).

Үкімет іскерлік ортаны инновациялық қызметке қолайлы ету үшін инфрақұрылымға ауқымды инвестициялар салуды бастады. Зияткерлік меншік құқықтары туралы заңдар күшейтілді және R&D мамандарға (Инновациялар саласындағы маман) жұмсалатын мемлекеттік шығыстар елеулі түрде ұлғайтылды. Алайда, макроэкономикалық деңгейдегі керемет көрініс осы кезеңде пайда болған кейбір алаңдатарлық тенденцияларды жасырды. Оларды Үкіметтің экономиканы басқаруға деген көзқарасымен түсіндіруге болады. Біріншіден, жоғары табысты шығармашылық шетелдік таланттардың саны шынымен өскен кезде, біліктілігі төмен және табысы төмен шетелдік жұмысшылар санының одан да көп өсуі байқалды. Жұмысқа рұқсат беру саны 2007 жылғы 99 200-ден 2018 жылы 178 900-ге дейін өсті, ал жұмысқа рұқсат 757 100-ден 991 300-ге дейін өсті. (Сингапур еңбек ресурста-

ры министрлігі, 2018). 15 жылдық кезеңде еңбек өнімділігінің өсуінің бәсеңдейтін көрсеткіштері байқалғаны таңқаларлық емес.

Неліктен үкімет шетелдік таланттарға негізделген өсу стратегиясының нақты мақсаты тек инновациялық, жоғары өнімді шетелдік таланттарды тарту болған кезде, біліктілігі төмен және өнімділігі төмен шетелдік жұмысшылардың осындай күрт ағынына жол берді? Премьер-министр Ли Сян Лун атап өткендей, басты себеп, үкімет олар пайда болған кезде өсу мүмкіндігін жіберіп алғысы келмеді (Lee Seyong Lun, 2013). Ол азық-түлік пен сусындарды салу және өндіру сияқты салалардағы шетелдік жұмысшыларға жұмыс істеуге рұқсат беру сұранысын төмендетуді қаламады, бұл өндірісті шектеуге және ЖІӨ-нің өсу қарқынына әсер етеді деп қорықты. Қысқаша айтқанда, мәселе негізгі саясаттың сәйкес келмеуі болды. Бұл нәтижені көбінесе экономикалық саясаттың негізгі мақсаты ретінде ЖІӨ-нің жыл сайынғы өсуіне ерекше назар аударумен түсіндіруге болады.

2000 жылдан бері пайда болған екінші алаңдатарлық үрдіс – табыс теңсіздігінің күрт өсуі және табысы төмен топтар арасында жалақының тоқырауы. Бұл Сингапурды (Гонконгпен және АҚШ-пен бірге) дамыған экономикалардың біріне айналдырды. Сингапурлық Джини коэффициенті 2000 жылғы 0,442-ден 2012 жылы 0,478-ге дейін күрт өсті, содан кейін 2018 жылы 0,464-ке дейін төмендеді. (Сингапур статистика департаменті, 2018)

Табыс теңсіздігінің өсуіне көптеген факторлар ықпал етуі мүмкін. Жаһандану күштері мен технологиялық өзгерістер сияқты сыртқы факторлар үлкен рөл атқарды. Бірақ ішкі факторлар да солай жасады, олардың көпшілігін Үкіметтің экономикаға араласу тәсіліне жатқызуға болады. Оның салықтық-бюджеттік стратегиясы, әдетте, ұсынысты қолдау болды, ал салық режимі жұмыс көлемін ұлғайту үшін ынталандыруды күшейтуге бағытталған. Саясаттың назарын шығармашылық таланттарды көбірек тартуға аудару Гонконг сияқты басқа қалалардан келген таланттар үшін бәсекелестікті ескере отырып, табыс салығын төмендету үшін қысымды күшейтті.

«Жаһандық қаланы» көруге деген ұмтылыс және шетелдік таланттарды тартуға бағытталған өсу стратегиясы теңсіздіктің өсуіне ықпал еткен болуы мүмкін. Табыс деңгейі жоғары таланттардың ағыны кірісті бөлудің жоғарғы жағындағы орташа кірісті арттырды, ал біліктілігі төмен шетелдік жұмыс күшінің

ағыны төменгі бөліктегі жалақыны төмендетіп, кірістердің теңсіздігіне әкелді. Бұл тенденция осы кезеңдегі мемлекеттік шығыстардың басымдықтарымен күшейтілуі мүмкін, олар Сингапурды әлемдік элита үшін тартымды етуге бағытталған. Бұл «агломерация әсерін» күшейте алар еді, олар еңбек нарығының неғұрлым жоғары деңгейінде кірістерді орта және төменгі деңгейлерге қарағанда тезірек арттырады.

Үшіншіден, 2000 жылдан бастап жоғары экономикалық өсу өмір сүру сапасының едәуір төмендеуімен қатар жүрді, өйткені инфрақұрылыммен қамтамасыз ету халықтың өсуіне сәйкес келмеді, кептелістер күшейіп, инфляция күрт өсті. Бұл қала-мемлекетте өмір сүрудің тартымдылығы мен қол жетімділігін төмендетуін туғызды. Бұған саясат пен жоспарлаудың сәтсіздігі кінәлі болды. Көптеген жаңа иммигранттар мен шетелдік жұмысшыларды қабылдағанға дейін тиісті инфрақұрылымды құра алмау, сондай-ақ әртүрлі мемлекеттік органдар арасындағы нашар үйлестіру. Мәселе азаматтардың әл-ауқатының кең көрсеткіштеріне емес, экономикалық өсуге ерекше назар аударуға және бұрын үкіметтің экономиканы басқаруға деген негізгі көзқарасын жеңілдететін қатаң саяси бақылау мен БАҚ-ты бақылау салдарынан өзін саяси қысымнан қорғауға мүмкіндік берді.

Қорытынды

Сингапурдың экономикалық дамуындағы үкіметтің рөліне шолуда бірқатар мәселелер қамтылады. Біріншіден, Сингапур сияқты мемлекет басқаратын экономикалық даму моделі үкіметтің осындай экономикалық дамудан түсетін пайда азаматтарға қол жетімді болуын қамтамасыз ететін күшті саяси күші бар жерде жоғары экономикалық өсуді қамтамасыз етуде сәтті бола алады.

Екіншіден, мұндай даму моделінің тиімділігі біраз уақыттан кейін әлсіреуі мүмкін. Сингапур дамуының екінші кезеңінде экономикалық өсу баяулады, ал өмір сүру деңгейінің жоғарылауы төмендеді.

Үшіншіден, Сингапур жағдайында бұл экономикалық көрсеткіштердің төмендеуі ресурстарды жұмылдыру шеңберінен шыға алмаудың және оларды экономикалық өсудің тар мақсатына қол жеткізуге бағыттаудың нәтижесі болып табылады. Өсу кезеңінде, неғұрлым күрделі және көп қырлы даму қажет болған кезде, Сингапур мемлекетінің ресурстарды жұмылдыру саласындағы мақтаулы негізгі

құзыреттері осы уақытқа дейін бұл мәселені шешу үшін жеткіліксіз болып көрінді. Бұл міндеттер-туа біткен әлеуетті дамыту, өсіп келе жатқан табыс айырмашылығын жеңу, жергілікті инновациялық әлеуетті құру және Сингапур экономикасы үшін үлкен ішкі аудандарды құруда көршілердің ынтымақтастығын қамтамасыз етудің батыл стратегияларын іздеу – күрделірек және мемлекеттік жүйеде дамымаған дағдылар жиынтығын қажет етуі мүмкін.

Жоғарыда аталған зерттеулерді ескере отырып, Сингапур үкіметінің жүзеге асырған экономикалық реформалары Қазақстанға толықтай келе бермейтінін көре аламыз. Үкіметтің толықтай экономикаға араласуы тек мемлекет басшысының мықты саяси күші бар кондициясында ғана жүре алады. Қазақстандағы Қаңтар оқиғасынан кейін мемлекет президенті Қ.К.Тоқаевқа Қауіпсіздік Кеңесінің төрағасы, билеуші партия төрағасы лауазымы өтсе де, мемлекетте әлі де тәуелсіздік алған 30 жылдықтан бері олигархия сақталып тұр. Олигархияның кәсіпте және капитал бар салаларда мүдделер қактығысы экономикалық дамуға кедергі келтіретіні сөзсіз болып табылады.

Алайда, Сингапур тәжірибесін ескере отырып, Қазақстандағы алдағы экономикалық

даму жолын креативті индустрия саласымен байланыстыруға болатынына оң пікір білдіре аламыз. 2015 жылдан бастап осы салаға аса қатты көңіл бөлген Сингапур үкіметі қазіргі уақытта сол саланың жемісін экономикалық дамуында көріп отыр. Қазақстан үкіметі креативті индустрия саласына тек 2020 жылдың соңы, пандемиядан кейінгі уақытта ғана көңіл аудара бастады. Соңғы онжылдықта өзімен-өзі дамып келе жатқан сала Қазақстаннан шыққан шығармашыл жастарды шетелде табысты кәсіп жүргізіп жатуына ынталандырды. Осы мәселені ескере отырып, ҚР Үкіметі жанынан 2021 жылы Креативті индустрия жобалық офисі құрылды, Алматы және басқа облыс әкімдіктерінде Креативті индустрия басқармалары құрылды.

Креативті индустрияның негізі адами капиталда. Егер ел ішінде бір уақытта бағытталған көптеген жобалар үшін шығармашылық таланттардың жеткілікті ұсынысы болмаса, онда Қазақстан шетелден қажетті таланттарды тарта отыру қажет. Инновациялық экономикада шығармашылық таланттардың сыни массасының болуы шетелдік компанияларды тартады. Инновациялық компаниялар шығармашылық таланттардың жеткілікті қоры бар жерлерде ғана құрылады.

References

- Asher, M.G. 2002. The Role of the Global Economy in Financing Old Age: The Case of Singapore. ADBI Research Paper Series 37. Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- Chan, CB (ed.) (2002). Heart Work. Singapore: Economic Development Board.
- Department of Statistics, Singapore (2011). Key Household Income Trends 2010. Economic Review Committee Report (2003). Ministry of Trade and Industry, Singapore.
- Economic Strategies Committee Report (2010). Ministry of Trade and Industry, Singapore.
- Khan, H. (2001). Social Policy in Singapore: A Confucian Model? New York: World Bank Institute
- Lee, KY (2000). From third world to first: The Singapore story 1965–2000. Singapore: Singapore Press Holdings.
- Lim, LYC (2014). Singapore's success: After the miracle. In Handbook of Emerging Economies, RE Looney, (ed.). London and New York: Routledge.
- Ministry of Manpower, Singapore (2014). Labour Force in Singapore, 2014.
- Ministry of Trade and Industry, Singapore (2014). Drivers of Labour Productivity Growth Trends in Singapore.
- Massalskiy, R.I. (2015). Health insurance in Singapore. *Sovremennye problem nauki i obrazovaniya*. No.1-1. Pp. 811-816.
- Micklethwait, J., and A. Wooldridge. 2014. The Fourth Revolution: The Global Race to Reinvent the State. New York: Penguin Press.
- Official Information Source of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. Government discusses basic approaches to development of creative sector of the economy
- Source: <https://primeminister.kz/en/news/ukimette-ekonomikany-n-shy-garmashylyk-sektoryn-damytudyn-negizgi-tasilderi-talkylandy-1221744>
- Statistics Singapore – Latest Data [Электронный ресурс] / Singapore Department of Statistics, 2016: <http://www.singstat.gov.sg/statistics/latest-data#16>
- Singapore: country profile (2019). The World Bank. Available at: <http://www.worldbank.org/en/country/singapore>
- Tan, KS and L Gan (2012). Managing SME development: The Singapore experience. Paper presented at the West Lake International Conference on Small and Medium Business 2012, 12–15 October 2012. Hangzhou, China.
- Turnbull, C.M. (2009). A History of Modern Singapore, 1819-2005. Singapore: NUS Press.
- Tan, KS and SY Phang (2005). From efficiency-driven to innovation-driven growth: Perspective from Singapore. World Bank, Policy Research Working Paper 3569. Washington, DC.